

УДК 376.1-056.26:371.2

Л.О. Прядко
Lubovpryadko77@ukr.net

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ВИКЛАДАННЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Відомості про автора: Л. Прядко, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри професійної освіти та менеджменту Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Суми, Україна. Email: Lubovpryadko77@ukr.net

Contact: L. Pryadko, Ph.D., professor of Department of Vocational Education and Management of Sumy Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education, Sumy, Ukraine. Email: Lubovpryadko77@ukr.net.

Прядко Л.О. Актуальні проблеми диференційованого викладання в інклюзивному навчальному закладі. Стаття присвячена розгляду актуальних проблеми диференційованого викладання в інклюзивному навчальному закладі. У статті зазначено, що збільшення вимог до розвитку дитини та зниження показників когнітивного, емоційного, фізичного та комунікативного розвитку призвело до появи у навчальних закладах дітей з різними стартовими можливостями. У подальшому саме ці яскраві стартові можливості проявлятимуть себе у рівні опанування державним стандартом. Під впливом вимог життя та швидкою інформатизацією життєвого простору збільшуються вимоги до опанування знаннями. Чим більші вимоги до опанування знаннями, тим чіткіше проявляються інтелектуальні відмінності в навчаності дітей. У статті вказано, що сучасний навчальний заклад повинен гарантувати якість освіти та забезпечувати індивідуальний підхід до кожного учня. Як саме забезпечити якісну освіту дітей з нормативним розвитком і не втратити потенційних можливостей дітей з особливими освітніми потребами - на це питання вичерпної відповіді немає. У дослідженні зазначено, що сучасні науковці та практики за відповіддю на ці питання звертаються до закордонних видань, запозичують їх досвід, який не завжди відповідає вітчизняній системі освіти. Автор радить у цьому випадку краще звернутися до вітчизняного досвіду та спадщини В.О. Сухомлинського. Автор зазначає, що важливою особливістю кожної дитини з особливими освітніми потребами є її здатність до засвоєння програмових знань. Навчальна успішність дитини залежить, у першу чергу, від навчання, яке відповідає її можливостям і здібностям, тобто диференціації. Диференційоване викладання розкрито через такі складові: зміст – те, що учні мають засвоїти та яким чином вони отримуватимуть інформацію; процес – види навчальної діяльності, яку

виконують учні для осмислення та засвоєння змісту; продукти – те, що дає учням можливість закріпити, застосувати, поглибити та вдосконалити набуті знання, вміння, навички (проекти, певна діяльність та її результати тощо) та навчальне середовище – як відбувається робота на уроці, яка на ньому панує атмосфера.

Ключові слова: диференційоване викладання; інклюзивний навчальний заклад; діти з особливими освітніми потребами; научуваність.

Прядко Л.А. Актуальные проблемы дифференцированного преподавания в инклюзивном учебном заведении. Стаття посвящена рассмотрению актуальных проблем дифференцированного преподавания в инклюзивном учебном заведении. В статье отмечено, что увеличение требований к развитию ребенка и снижению показателей когнитивного, эмоционального, физического и коммуникативного развития привело к появлению в учебных заведениях детей с разными стартовыми возможностями. В последующем именно эти разные стартовые возможности будут проявлять в усвоении государственного стандарта образования. В статье указано, что современное учебное заведение должно гарантировать качество образования и обеспечить индивидуальный подход к каждому ученику. Как именно обеспечить качественное образование детей с нормативными развитием и не потерять потенциальные возможности детей с особенными образовательными потребностями - на этот вопрос исчерпывающего ответа нет. В исследовании отмечено, что современные научные сотрудники и педагоги практики за ответом на эти вопросы обращаются к иностранной литературе, заимствуют их опыт, который не всегда отвечает отечественной системе образования. Автор советует в этом случае лучше обратиться к отечественному опыту и наследству В. А. Сухомлинского. Автор отмечает, что важной особенностью каждого ребенка с особенными образовательными потребностями является его способность к усвоению программы. Успеваемость ребенка зависит, в первую очередь от обучения, которое отвечает его возможностям и способностям, то есть дифференциации. Дифференцированное преподавание раскрыто через такие составляющие: содержание – то, что ученики должны усвоить и каким образом они будут получать информацию; процесс – виды учебной деятельности, которые выполняют ученики для осмысления и усвоения содержания; продукты – то, которое дает ученикам возможность закрепить, применить, углубить и усовершенствовать приобретенные знания, умения, навыки (проекты, определенная деятельность и ее результаты, и тому подобное) и учебную среду, – как происходит работа на уроке, какая на нем господствует атмосфера.

Ключевые слова: дифференцированное преподавание, инклюзивное учебное заведении, дети с особенными образовательными потребностями, обучаемость.

Pryadko L. Actual problems of differentiated teaching in inclusive educational establishment. The article is devoted to the essential problems of differentiated teaching in inclusive educational establishment. It is noted that the increase in requirements to the development of a child, decrease in cognitive, emotional, physical and communicative development led to the emergence of children with different starting abilities in educational establishments. Subsequently, these different starting abilities influence assimilation of state educational standards. The article stated that modern educational establishments must ensure the quality of education and provide individual approach to each student. How exactly we can provide quality of education for children with regulatory development and not to lose the potential of children with special educational needs – this question does not have an exhaustive reply. We noted that modern researchers and professional educators try to find answers to these questions in foreign literature, borrowing their experience, which does not always correspond to the national educational system. The author advises to turn to the domestic experience of V. A. Sukhomlinsky. The author states that the important feature of every child with special educational needs is the ability to assimilate the program. Progress of a child depends primarily on the educational process, which meets his or her abilities and talents, that is, differentiation. Differentiated teaching is disclosed through such components: content – what students should learn and how they get information; process – learning activities that students perform for thinking and learning of content; products – something that gives students the opportunity to consolidate, apply, deepen and improve acquired knowledge, skills (projects, specific activities and their results, etc.) and the learning environment – how students work in the classroom and what atmosphere dominates during educational process.

Key words: differentiated teaching, inclusive educational establishment, children with special educational needs, educability.

Постановка проблеми. Збільшення вимог до розвитку дитини з одного боку, і зниження показників когнітивного, емоційного, фізичного та комунікативного розвитку з іншого, призводять до появи дітей з різноманітними показниками готовності до шкільного навчання. Дуже доречно тут пригадати вислів психіатра М. І. Буянова «Чим раніше діти будуть приступати до навчання, тим більше будуть виявлятися індивіди з тими, чи іншими психоневрологічними розладами, які б не були помітні, якби на дитину не лягли непосильні для неї навантаження. Іншими словами, кількість дітей, яким будуть ставити затримку

інтелектуального, емоційно-вольового розвитку залежить не тільки від абсолютної кількості таких дітей у суспільстві, але і від соціальних вимог до них. Вищі вимоги – більша кількість дітей з затримкою розвитку, і навпаки» [4, с. 70]. У сучасній педагогічній літературі таких дітей називають «діти з різними стартовими можливостями». У подальшому саме ці яскраві стартові можливості проявлятимуть себе у рівні опанування державним стандартом. Під впливом вимог життя та швидкою інформатизацією життєвого простору збільшується вимоги до засвоєння знань. Чим більші вимоги до опанування знаннями, тим чіткіше проявляються інтелектуальні відмінності в навчованості дітей.

У наш час діти розпочинають навчання з різними стартовими можливостями. За даними літературних джерел у якісному відношенні це має приблизно такий вигляд: більшість учнів (65%) ідуть до школи з приблизно однаковим рівнем розвитку, він і приймається за норму; 15% учнів у тій чи іншій мірі його перевищують, а 20% дітей його не досягають [5]. Як ми спостерігаємо - кожна п'ята дитина має труднощі в оволодінні шкільними вміннями та навичками.

Школа є, була і буде важливим інститутом вікового розвитку та становлення дитини як особистості. Сучасний навчальний заклад повинен гарантувати якість освіти та забезпечити індивідуальний підхід до кожного учня. Як же саме забезпечити якісну освіту дітей з нормативним розвитком і не втратити потенційних можливостей дітей з особливими освітніми потребами? На це питання вичерпної відповіді не має. Сучасні науковці та практики за відповіддю на ці питання звертаються до закордонних видань, запозичують їх досвід, який не завжди відповідає стандартам вітчизняної освіти. У цьому випадку краще звернутися до вітчизняного досвіду та спадщини В.О. Сухомлинського.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі реалізації інклюзивної освіти присвячено багато досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема Л. Гречко, А. Колупаєвої, В. Засенка, С.Миронової, Т. Сак, В. Тарасун, О. Таранченко, В. Синьова, В. Бондаря, В. Тищенко, Л. Яценюк, Л. Савчук, Н. Назарової, О. Ямбург С. Алехиної, М. Алексеевої, та ін. Перед сучасним учителем постає завдання навчати більш розмаїтій учнівський контингент, задовольняючи потреби всіх дітей, у тому числі із порушеннями психофізичного розвитку, виправдати очікування батьків та зростаючі вимоги суспільства. З огляду на це дуже гостро постає проблема диференційованого викладання в інклюзивному навчальному закладі.

Мета статті – представити та обґрунтувати специфіку диференційованого викладання в інклюзивному навчальному закладі на основі аналізу основних його складових через призму вітчизняного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Питання якості освіти безпосередньо стосується проблеми врахування специфіки навчуваності кожного учня. Важливою особливістю кожної дитини з особливими освітніми потребами є її здатність до засвоєння програмових знань. Успішність дитини залежить, у першу чергу, від навчання, яке відповідає її можливостям і здібностям, тобто диференціації.

Узагальнюючи проблеми, з якими зустрічаються педагоги інклюзивних закладів можна виділити наступні: 1. Як забезпечити диференційоване викладання? 2. Якими методами і прийомами користуватись на уроці? 3. Як оцінювати таких дітей?

Сучасні дослідники визначають загальні особливості сучасних дітей, які стосуються труднощів довільної організації, сповільненості або імпульсивності, легкого відволікання уваги, швидкої втоми, складності концентрації уваги, наростання труднощів при тривалому виконанні завдань і знижений рівень мотивації до навчальної діяльності [2, с. 71].

Інклюзивна школа сьогодні повинна підлаштовуватися під потреби усіх учнів і відповідно задовольняти їх. У зв'язку з цим педагоги зобов'язані навчати дітей з різним рівнем пізнавального розвитку, займатися пошуком ефективних моделей навчання, знаходити шляхи вирішення психологічних проблем дітей. Це завдання ускладнюється реалізацією індивідуального навчального плану для розумово відсталих дітей, адже програмові вимоги їх суттєво різняться від учнів з нормативними розвитком.

У корекційній педагогіці принцип індивідуального та диференційованого підходу є провідним, бо все навчання у спеціальній школі ґрунтувалося на ньому. У зв'язку з реалізацією технології інклюзивного навчання принцип диференційованого підходу детермінувався у диференційоване навчання та викладання. Звернемось до термінологічного словника «Абетка інклюзивної освіти» стосовно визначення поняття «диференційоване викладання» [1, с. 27-28].

Диференційоване викладання – це «відповідь» учителя на потреби учнів (готовність до навчання, навчальні інтереси, особливі освітні потреби тощо), яка відбувається на рівні змісту, процесу та продукту (кінцевих результатів).

Плануючи диференційоване викладання слід брати до уваги: 1. Зміст – те, що учні мають засвоїти та яким чином вони отримуватимуть інформацію. 2. Процес – види навчальної діяльності, які виконують учні для осмислення та засвоєння змісту. 3. Продукти – те, що дає учням можливість закріпити, застосувати, поглибити та вдосконалити набуті знання, вміння, навички (проекти, певна діяльність

та її результати тощо). 4. Навчальне середовище – як відбувається робота на уроці, яка на ньому панує атмосфера.

Диференційоване викладання реалізується через зосередження на головних знаннях (поняттях), вміннях та навичках у кожній навчальній дисципліні; урахування індивідуальних відмінностей учнів; взаємозв'язок оцінювання та викладання; постійну адаптацію, модифікацію змісту, процесу (форм і методів). Метою диференційованого викладання є організація навчально-виховного процесу на основі всебічного урахування індивідуальних особливостей учнів. Завдання педагога полягає в умінні зрозуміти та помітити індивідуальність дитини, зберегти її та допомогти повірити у власні сили.

Диференційоване викладання вводиться для реалізації курикулуму. У широкому сенсі, курикулум визначає знання, вміння, установки та методи їх формування. Курикулум поділяється на основний та спеціалізований. До основного належить базові предмети необхідні для всіх учнів (ази грамотності, рахунок та інші більш функціональні поняття й навички). До спеціалізованого належить предмети, які допомагають збагатити, поглибити основний курикулум, розширити його межі та надати йому різноманітності..

Зупинимось на цьому детальніше.

1. Зміст – те, що учні мають засвоїти та яким чином вони отримуватимуть інформацію.

Зміст навчання є найскладнішим аспектом у диференційованому викладанні. Реалізуючи зміст педагог має вдало поєднувати різнобічну інформацію для всіх учнів взагалі та для дітей з особливими освітніми потребами зокрема. Готуючись до уроку він має переробити інформацію так, щоб учні із нормативним розвитком засвоїли її всебічно, а діти з ООП конкретно і на конкретних прикладах. Сьогодні у навчально-виховному процесі широко використовуються різноманітні носії інформації. Дійсно це дає змогу урізноманітнити навчальний процес, але для дітей з ООП кращою є та наочність, яка дає змогу засвоїти інформацію якомога більшою кількістю аналізаторів. Таку дитину треба вчити спостерігати, підмічати зв'язки між явищами, розкривати десятки причинно-наслідкових зв'язків, не поспішаючи, адже «закостеніле мислення» на думку В.О. Сухомлинського не терпить поспіху. Особливу увагу під час викладу теми уроку слід приділяти підбору навчального та наочного матеріалу. Для подолання власних труднощів у навчанні кожному учневі необхідна своя опора, навчальний матеріал повинен ґрунтуватись на слуховій, зоровій та тактильній основі.

2. Процес – види навчальної діяльності, які виконують учні для осмислення та засвоєння змісту.

Реалізуюючи навчальну діяльність дітей з ООП до них треба забезпечити такий підхід, який би не допускав відчуття ними своєї неповноцінності, байдужості до навчальної праці. На уроці слід підбирати такі завдання, які б гарантували успіх у виконанні завдань. Кожній дитині педагог має забезпечити посильну розумову працю та доступні шляхи подолання труднощів.

Для посилення пізнавального інтересу слід використовувати ігрові та практичні методи навчання, поступово переводячи завдання з емоційного аспекту в практичний та пізнавальний. Педагог на уроці має створити такі умови, які б забезпечили усунення нейродинамічних проявів, підвищили б пізнавальну активність дитини. Тут важливе дбайливе ставлення педагога до потенційних можливостей мозку, дотримання охоронно-педагогічного режиму.

3. Продукти – те, що дає учням можливість закріпити, застосувати, поглибити та вдосконалити набуті знання, вміння, навички (проекти, певна діяльність та її результати тощо).

Диференціація продукту повинна простежуватись на усіх основних етапах уроку: під час опитування, під час домашнього завдання та оцінювання досягнень учнів за урок. Важливим аспектом є педагогічно правильне формулювання досягнень учнів з ООП порівняно з іншими дітьми, щоб не образити дитину з ООП та не вплинути на самооцінку дітей з нормативним розвитком. Учителю дуже важливо оволодіти прийомами оцінювання, бо як би ми не обґрунтовували старанність та роботу дитини під час уроку в усній формі, їй необхідна кількість балів.

Одним з важливих показників диференціації продукту є оцінювання учнів. У Порядку організації інклюзивного навчання зазначено, що оцінювання дітей з ООП має бути стимулюючим [6]. Доречно тут знову звернутись до досвіду В.О.Сухомлинського. Видатний педагог зазначав, що оцінювати знання такої дитини треба лише за умови, якщо вони в неї є, якщо дитина досягла успіхів у самостійній роботі.

4. Навчальне середовище – як відбувається робота на уроці, яка на ньому панує атмосфера.

Навчальне середовище, у якому опинилась дитина, має бути для неї комфортним, доброзичливим. Без гуманного ставлення педагога до дитини на успіх не варто і сподіватися. Педагог перш за все повинен підходити до учня не з позиції, чого він не може через свою специфіку, а з позиції, на що він здатний, не зважаючи на наявну проблему. Для дитини на уроці важливо не лише побачити ілюстрування предмета чи демонстрування явища. Для неї набагато важливо, щоб педагог дав можливість зосередитись на тому, за чим дитина спостерігає. Думка у таких дітей виникає лише після дуже тривалого й уважного розгляду.

Дітям важливо давати спеціально підготовлені завдання з наочним зображенням того, що треба обміркувати. В.О. Сухомлинський зазначав, що малоздібна і повільно мисляча дитина не може пережити певною мірою почуття подиву перед істиною, яка відкривається в результаті напруженої розумової діяльності, а навчання починається з подиву. Педагогам не слід занадто опікуватись дитиною, проявляти жалість та знижувати вимоги. Натомість потрібно формувати уміння та навички, необхідні для самостійного життя, спілкування, отримання задоволення від життя.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок з цього напрямку. Кожна дитина має різні потреби, здібності, успішність та у кожній своїй навчальній стилі, темп, рівень успішності. У такій ситуації дати якусь універсальну пораду неможливо. Відомий акмеолог О.О. Бодальов говорить: «Кожна особистість, народжена в цьому світі, являє собою щось унікальне, таке, яке ніколи не існувало, нове, оригінальне. Кожен зобов'язаний завжди розуміти, що ніколи не жив ніхто подібний йому, і тому покликаний здійснювати свою власну місію у цьому світі» [3, с. 113]. Подальші наукові розвідки будуть присвячені пошуку диференційованого викладання для дітей різних нозологій.

Список використаних джерел

1. **Абетка** інклюзивної освіти : термінологічний словник [упорядник Присяжнюк Н.В.] – Вінниця, 2015 - 100, [27-28 с.].
2. **Ахутина Т.В.** Нейропсихологический подход в инклюзивном образовании / Т.В. Ахутина, Н.М. Пылаева, Т.Ю. Хотылева // Инклюзивное образование: методология, практика, технологии. – Москва : Московский городской психолого-педагогический университет, 2011- 545с.
3. **Бодальов А.А.** Акмеология. Настоящий человек. Каков он и как им становятся? // Бодальов А.А., Васина Н.В. – Санкт-Петербург : Речь, 2010 – 224с.
4. **Буянов М. И** Ребенок из неблагополучной семьи: записки детского психиатра : [книга для учителей и родителей] \ М. И. Буянов. – М : Просвещение, 1988 - 207с.
5. **Зябкина Е. В.** Использование технологии разноуровневой дифференциации в обучении младших школьников [Текст] // Педагогическое мастерство: материалы VI междунар. науч. конф. (г. Москва, июнь 2015 г.). – М.: Буки-Веди, 2015. — С. 97-100.
6. Постанова КМ від 15 серпня 2011 р. N 872 Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах [Електронний ресурс] - Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF>
7. **Сухомлинский В. А.** Об умственном воспитании / В. А. Сухомлинский [Ред. кол. Н. Ярмаченко]. – К. : «Рад. школа», 1983. – 224 с.

References

- 1. Abetka** inklyuzyvnoyi osvity : terminolohichnyy slovnyk [uporyadnyk Prisyazhnyuk N.V.] – Vinnytsya, 2015 – 100, [27-28] s. 2. **Akhutyna T.V.** Neyropsykhologhycheskyy podkhod v ynklyuzyvnom obrazovanny / T.V. Akhutyna, N.M. Рылаева, T.Yu. Khotылева // Ynklyuzyvnoe obrazovanye: metodolohyya, praktyka, tekhnolohyy. – Moskva : Moskovskyy horodskoy psykholoho-pedahohycheskyy unyversytet, 2011- 545s. 3 **Bodal'ov A.A.** Akmeolohyya. Nastoyashchyy chelovek. Kakov on y kak ym stanovyat·sya? // Bodalev A.A., Vasyna N.V. – Sankt-Peterburh : Rech', 2010 – 440s. 4. **Buyanov M. I.** Rebenok yz neblahopoluchnoy sem'y : zapysky det·skoho psykhyatra: [knyha dlya uchyteley y rodyteley] \ M. I. Buyanov. – M : Prosveshchentye, 1988 – 207s. 5. V obuchenyy mladshykh shkol'nykov [Tekst] // Pedahohycheskoe masterstvo: materyaly VI mezhdunar. nauch. konf. (h. Moskva, yyun' 2015 h.). – M.: Buky-Vedy, 2015. – S. 97-100. 6. Postanova KM vid 15 serpnya 2011 r. N 872 Pro zatverdzhennya Poryadku orhanizatsiyi inklyuzyvnoho navchannya u zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladakh [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu : [http://zakon5.rada.gov.ua/laws/ show/872-2011-%D0%BF](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF). 7. **Sukhomlynskyy V. A.** Ob umstvennom vospytany / V. A. Sukhomlynskyy [Red. kol. N. Yarmachenko]. – K. : «Rad. shkola», 1983. – 224 s.

Received 24.01.2016

Reviewed 02.03.2016

Accepted 28.03.2016